

חברים עולי גרמניה

וויכוחים וזעזועים

אינני ילידת גרמניה, משפחתי, מוצאה מגליציה. ההוי בבית יהודי המזרח, כלומר «אוסט־יודען», היה אחר מאשר אצל יהודי גרמניה, שישבו שם כבר דורות רבים. ביתנו היה אדוק, מיצרכי־אוכל שהשתמשנו בהם הוכנו בהשגחת הרבנות והיה צריך ללכת מרחק רב כדי להשיגם. בשבת היה אבא לובש בגדי חג, חובש צילינדר לראשו והולך להתפלל. הורי, אם כי לא היו רשמית ציונים, קירבו אותנו, הילדים, לתנועה הציונית. שלחו אותנו לגימנסיה־ילדים ולטיוילים של אירגונים ציוניים. בבית היו מדברים לעיתים קרובות על ארץ־ישראל, סבורה הייתי בילדותי, שלהיות יהודי ולהיות ציוני זה היינו הך. הלכתי להכשרה עוד טרם עלו הנאצים לשלטון. היינו מעטים בהכשרה, קודם במחוז לנדאו, אשר בפלך הריין, ואחר־כך במחוז המלך. החברים היו מפוזרים בכפרים, אחד פה ושניים שם. כבר אז לחשו גחלי שנאת־היהודים בלב המוני העם הגרמני. בקיץ 1925 התנפלו הגרמנים על חלוצינו במחוז האמלן. בתיגרה זו איבד אחד החברים עין. התנאים בהכשרה היו פרימיטיביים מאוד. השירותים היו בחצר; לא בכל מקום היה חשמל והשתמשו בקרביד; מים שאבנו במשאבת־יד. ההבדל בין הכפר והעיר היה עצום. גם ההגדרה «נקיון גרמני» לא הצדיקה את עצמה בכפרים. האיכרים היו מרוצים מעבודתנו, שהיתה לרוב ללא שכר או תמורת תשלום זעום. אף על פי כן היה קשה להשיג יום חופש כדי להיפגש עם חברינו בתנועה. האיכרים פחדו שגם יתר הפועלים ידרשו ימי־חופש. האוכל לא היה טוב, גם לא היינו רגילים לו, ובכל זאת — התגברנו. היינו שמחים ועליונים וציפינו בכליון עיניים לעלייתנו. עלייתי בשנת 1925. בשנים הראשונות הייתי ב«פלוגת ירושלים», אשר פרנסתה היתה על העבודות במחצבה ובבנין. חברינו לקחו חלק בחפירת היסוד ל«מלון המלך דוד», שבנייתו נפסקה לזמן מה מחוסר אמצעים כספיים. הם השתתפו בבניית הסיפריה הלאומית על הר־הצופים והיו בין הראשונים שהלכו לעבוד במפעל ים־המלח. הבחורות עבדו לרוב בשירותים ורק אחרי מלחמה עקשנית זכו מספר בחורות לעבוד בבנין (כפיפת ברזלים, צבעות וריצוף). אני למדתי סנדלרות.

שנות חוסר־העבודה 1926—1928 הרסו את הפלוגה ובשנת 1928 הוחלט על חיסולה. חלק מהחברים — ואני ביניהם — הלך ליגור.

✱

הגענו למשק בזמן הויכוח הסוער בין ה«מישקיסטים» ובין מצדדי עבודת־חוץ. לא עבר זמן רב והויכוח נדם, כי המציאות הצדיקה הכנסות נוספות שבאו מעבודות־חוץ. והנה, חברים שהזעיפו פנים זה לזה, שוב חיכו והתפייסו.

בשנת 1929 הגיעו ראשוני קלוסובה, שהתרכזו בפלוגת חיפה־יגור, והשתכנו על יד המשק. ושוב באה לנו תקופת־רוגז. אחד טוען: «איחוד בין המשק והפלוגה», והשני — «משק לחד ופלוגה לחד». הוויכוחים נמשכו כמעט ארבע שנים, עד שמועצת־הקיבוץ, שהתקיימה ביגור, שמה קץ לדבר והחליטה נגד רצון הרוב של חברי המשק, לאחד את שני

הגופים. ושוב קרה אותו דבר: כעבור זמן קצר שכחנו שאי-פעם דעותינו בענין זה היו חלוקות.

ההתלבטויות בשאלה הערבית העסיקו תמיד את היישוב ואחרי המאורעות ב-1929 הכריזה מפלגת "פועלי ציון שמאל" על הקמת אירגון של "אחוות-עמים", כלומר יהודי-ערבי, שגם אני הצטרפתי אליו. התקוות שתלינו באירגון זה הכזיבו. אילן זה לא הבשיל פירות, אך המחנה שוב סער לזמן-מה.

הנעוץ הגדול ביותר בא עלינו עם הפילוג במפא"י שבעיקבותיו עזב חלק מהחברים את המשק. פצע זה עדיין לא הגליד.

„והיה העקוב למישור“

עליתי בתקופה של „בין העלייות“, כשנה לפני שתפס היטלר את השלטון. משפחתי — משני הצדדים מושרשת במערב גרמניה זה דורות רבים — היתה משפחה מתבוללת טיפוסית, אס-כי תוך הדגשת יהדותה (אלא שלא מבחינה דתית), ואף לא נשמר אצלנו החיין המפורסם בין „ואסט-יודה“ לבין „אוסט-יודה“.

לציונות הגעתי בדרך בלתי רגילה במקצת. נטייתי ללמוד שפות הביאתני להתעניינות גם בשפה העברית. יום אחד מצאתי אצל אחד מחברי לכיתה (היינו 4 יהודים בין קרוב ל-40 נוצרים) ספר ללימוד הלשון העברית; שאלתי לי, וכעבור שבועות מספר החילותי לקרוא את... עגנון, „והיה העקוב למישור“, ואחרי שחזרתי, בעזרת מילון וספר-דיקדוק, על קריאת ספר זה פעמים אחדות, „ידעתי“ עברית! עתה באה קריאה של עתונות עברית, למשל של „החלוץ“, והצטרפתי אל התנועה, היא ה„בלאז'וייס“ (תכלת-לבן) הגרמני.

בשנת 1922 החלטתי לא למלא אחר משאלת הורי ללמוד באוניברסיטה, אלא לצאת להכשרה מקצועית ולהשתלם כגנן. בוועידת 1923 המפורסמת של הבלאז'וייס בפריין, לא יכולתי להשתתף בעצמי, אבל אחרי קבלת דין-וחשבון הצטרפתי אל המתפלגים מתנועה זו — הגרעין שיסד זמן לא רב לאחר מכן את „ברית-העולים“ (תנועה שהולכה בשנים הבאות, ע"י כל מיני איחודים, לתנועת „הבונים“).

בגמר הכשרתי עיכבו בעדי מוסדות התנועה מלעלות ארצה, כדי שאעזור באירגון מרכזים להכשרה חקלאית, בעיקר גננית. בינתיים התחנתתי, ונסיונות משפחתיות הכריחוני להישאר עוד כמה שנים בגרמניה. במשך השנים ההן, אחרי יציאתנו ממרכז ההכשרה, היה לנו משק גנני משלנו, אך שמרנו על קשרים הדוקים עם התנועה (וזהי התקופה בה הכרתי, בברלין, את צביה ז"ל ויהודה שרת, את אנצו סירני ז"ל ואת בתיה תיבל"ח).

לא ויתרנו על מטרתנו ובראשית 1932, עלינו, עם שני ילדים, ארצה בדרך, שהיתה לפי החוקים המנדטוריים דרך של מירמה (בתקופה ההיא לא ניתנו אשרות-כניסה אלא לבעלי-הון). למרות שהיה לנו קשר מסויים ליגור כבר מחו"ל, ישבנו כ-3 שבועות אצל קרובה בחיפה, כי אישור הפנייתנו ליגור, ע"י מזכירות הקיבוץ, לא הספיק להגיע אלינו בגרמניה (חיכינו לו כרבע שנה!). כיוון חזר לארץ וגמסר לנו כ„דואר שמור“ בחיפה.

זוכר אני, כיצד ביקרתי ביגור בשבת הראשונה להיותנו בארץ, אוטובוס ערבי הביאני במחיר 1 שילינג (אז הון תועפות!) עד הכפר יאגור, וכשנכנסתי, אחרי טיול בגל ביום חמיסין לוחט, לשער המשק, פגשתי מיד בשני חברים שהכרתים מן התנועה בחו"ל. היתה זאת במשק תקופה של חילוקי-דעות בין הדורשים דלת פתוחה לכל מצטרף לבין „המשקיסטים“

המסתגרים, והמצב האבסורדי רצה, שדוקא מכרי השתייכו לכת המסתגרים. הם אמרו לי, שכל אשר יוכלו לעשות בשבילי יהיה — לא להצביע או כלל לא להשתתף באסיפה. בה תידון שאלת קבלתנו. בכל זאת, בשיחה עם מזכירת המשק דאז, בת־שבע חייקינה ז"ל, הוברר לי שאין לי מה לחשוש, וכך הוזה. —

ימים רבים עברו מאז, ואם שואלים אותי על רשמים והרגשות, הרי רק דבר אחד ברצוני להעיר: טרם הייתי זמן רב במשק, ושוב נפתחה העליה, וגם מגרמניה החלו להגיע צעירים בהמוניהם. אלה ברובם לא עברו „חינוך חלוצי“ נוסח פולניה, אלא נזרקו לתוך המערבולת ע"י הנאציזם, וקשה היה להם להסתגל לתנאים החדשים והפרימיטיביים, מיכשולים שכלל לא היו מחוייבי־המציאות, אלא נבעו ממוגבלות של תפיסה (בראש עמד מבחינה זו מחסן־הבגדים). לולא זאת — בטוחני — היתה יגור היום גדולה יותר לפחות בכמה עשרות משפחות טובות ומועילות.

פּרַח, עַץ וּדְשָׂא

בקיל, עיר מולדתי בצפון־גרמניה, ע"י הגבול הדני, היתה קהילה יהודית קטנה, יחסית, והשפעתה הכלכלית לא היתה מורגשת בעיר. היהודים ברובם רחוקים היו מחיים מסורתיים או לאומיים, אבל בבית הורי נשבה רוח אחרת. לא היו מאורעות בעולם היהודי הרחב שהדיהם לא הגיעו אלינו. מזועזעים היינו מרדיפות היהודים ברוסיה הצארית. זרמי המהגרים שהיו בדרך להמבורג — „הפתח לאמריקה“ ולסקנדינביה — פקדו גם את עירנו. ואם כי אנחנו לא סבלנו במיוחד מהאנטישמיות — למדנו לדעת אותה היטב. היא הקיפה חוגים רחבים בגרמניה. וכתופעת לוואי גברה ההתבוללות בקרב היהודים.

בביתנו היו ספרים רבים על נושאים יהודיים, הירחון „מזרח ומערב“ ועוד. קראנו בתרגום את סיפורי שלום עליכם, שלום אש, פרץ ועוד, שקירבו אותנו לבעיות חיי הגולה. קראנו גם מאמרים יסודיים על העם בתפוצות, הקונגרסים הציוניים עוררו וויכוחים סוערים בינינו.

הדעה המקובלת על יהודי גרמניה היא, שבחלקם היו אדוקים בנוסח פרנקפורט ע"מ — או מתבוללים כמו ה„פרוטסטנט־רבינר“ שקמו נגד הרצל בזמנו. אבל האמת היא שהיתה גם יהדות אחרת. היו אלה אנשים בעלי השכלה כללית רחבה, שחונכו בין כותלי בתי ספר ואקדמיות גרמניים מבלי לוותר על עצמאותם הרוחנית־הלאומית. השכלתם ההומניסטית דחפה אותם למקורות עמם. הם אמנם לא היו כבולים על ידי המסורת הדתית והיו חופשיים בדרכם המדעית לחשוף את העבר ההיסטורי של העם בארצו. הרעיונות הסוציאליים הנשגבים והמאבק של הנביאים ליושר ולצדק עמדו במרכז תפיסתם היהודית, על כך היתה גאוותם וזה הביא לדביקותם ביהדות.

באותה התקופה הופיעו הרבה מאמרים ותמונות על החפירות הארכיאולוגיות בארץ ישראל וגם ספרות עשירה בחקר המקרא פרי רוחם של יהודים ולא יהודים — בעיקר אנגלים וגרמנים. היתה לזה השפעה רבה על חינוכנו. אנחנו, הצעירים, לא הסתפקו בערכים הרוחניים של הורינו. מושפעים היינו מרעיונות תחיית העם במולדת.

בשנת 1912 נוסדה התנועה „תכלת־לבן“, אירגון הנוער הציוני, שהקיף במשך השנים את החלק הטוב והפעיל של הנוער היהודי בגרמניה. בעירנו התנועה הזאת לא היתה קיימת ואני פגשתי את חבריה רק כעבור כמה שנים.

*

עוד זמן רב לפני ייסוד "החלוץ" בגרמניה (בשנת 1921) למדו בחורים יהודיים בבתי ספר חקלאיים כדי להכשיר את עצמם לעלייה. בין הראשונים היה שלמה וינברג (אורן). כל הצעירים שעבדו אז בחקלאות החלטתם היתה אינדיבידואלית ללא תנועה מאחוריהם. בציבור היהודי הם היו בבחינת יוצאי-דופן, והסביבה הגרמנית בה הם חיו היתה זרה להם ולפעמים גם עוינת. הם לא ידעו אחד על השני וכל אחד מהם התלבט בבעיותיו, בכדידות מעיקה.

בשנת 1915 נכנסתי לבי"ס חקלאי גרמני, לא ידעתי או שיש לי אחים לשאיפותי. גם בארץ-ישראל לא היה לי מכיר ולא ידעתי כתובת בכדי להתייעץ עם מישהו על תוכניותי. מהעתונות ידעתי על משק הפועלות בכנרת — והיה נדמה לי שלקראת חיים כאלה עלי להתכונן. שנתי בביה"ס לא היו נעימות ביותר. התלמידות, בחלקן, השתייכו לאריסטוקרטיה הגרמנית והאנטישמיות עלתה שם כפורחת. לעומת זאת הערכתי מאד את משטר העבודה בביה"ס, התמסרותן וחריצותן של התלמידות. עם סיומם הלימודים עבדתי במשקים חקלאיים. בשנת 1918 נוסד מקום ההכשרה הראשון במסינגוירק, לא רחוק מברלין. אני נקראתי לשם כמדריכה. במסינגוירק פגשתי בפעם הראשונה נוער ציוני מאורגן. התניכים — כ-40 צעירים — השתייכו ברובם ל"תכלת-לבן", אבל גם מיעוט לא מבוטל הגיע לשם מחוגים קרובים למרטין בובר. החומר האנושי היה מצויין, היו אלה בניס להורים מתבוללים, בורגניים, שהתנגדו בחריפות ל"שגיונות" הבנים והשתדלו להחזירם למוטב, אולם ללא הצלחה.

הימים ימי סוף מלחמת העולם הראשונה. האווירה הכללית היתה סוערת, מלאת תקוות לעתיד טוב יותר, לגרמניה דימוקרטית וחופשית. אנחנו שקענו בבעיות העולם הרחב בהתלהבות נעורים. הבחורות והבחורים נפגשו זו הפעם הראשונה בחייהם עם הפועל החקלאי הגרמני הפשוט. עבדו שם כ-80 איש ויחסם לנוער החלוצי בעבודה היה טוב מאוד. בשנת 1920 הוזמן וינברג (אורן) לעמוד בראש פיתוח המשק ובהדרכת החלוצים. הוא השלים את לימודיו באקדמיה לגננות ובחר במקצוע המיוחד של אדריכלות גנים. עם בואו למסינגוירק הורחב המפעל והוא גם דאג לשיעורים התיאורטיים בחקלאות. בשנת 1922 הגיעו אלינו הסרטיפיקטים הראשונים "לקטיף טבק" — ואז התרוקן מסינגוירק מחלק גדול של תניכיו.

וינברג ואני עלינו ארצה בשנת 1925. בשנה זו נפתח בנהלל בי"ס חקלאי לנערות, בו התקבל וינברג כמורה לענפי הגננות; משתלה, עצי-פרי, גן ירק וכו'. אז עוד לא חלמו בארץ על גינות גוי. במרכזו הדאגות עמדו השאלות המעשיות: איך לגדל ירקות בלי השקאה; איזה פירות מתאימים לאקלים בארץ וכו'. יותר מאוחר, כשהערים גדלו והמושבות התפתחו באה גם הדרישה לסידור גנים. וינברג חזר אז לשטח הקרוב לליבו; לאדריכלות הגן.

בשנת 1936 הצטרפנו למשק יגור. וינברג התמסר רק למקצועו ועבד כאדריכל גנים במקומות שונים בארץ.

יגור היתה בשנים האלה מחנה של אוהלים וצריפים. המקלחת מפה. חדר האוכל הצר וקירותיו המכוסים גייר-זפת שחור ודאי זכורים לחברים. לא מצאנו בבואנו הנה עץ או שיח וגם לא מדשאות, כמובן.

הבנייה של חדר האוכל החדש נתנה אז דחיפה רבה לשיפור המראה החיצוני של

המשק, הגינות הראשונות, שוינברג תכנן וביצע אותן, כמו סביב הבנין הגדול והיפה. מאז נתפס כל שטח שהתפנה ונהפך לגן. וינברג עבד הרבה בהתיישבות העובדת וגם בערים, העבודות האחרונות שלו בשטח זה: גן המצודה בצפת ורמת-הנדיב בזכרון-יעקב. אני עבדתי ביגור זמן מה בגן הירק ובמשתלה ומ-1940 — בגינות נוי. אלישבע אורן

בתנועת „הבונים“

יליד העיר דורטמונד אני, עיר תעשיית הפחם שהייתה לכן גם בעלת אופי פרוליתרי. רוב הפועלים בה הצביעו בעד המפלגה הסוציאליסטית (ס.ד.) ובחלקם היו חברים במפלגה הקומוניסטית. רוח הפרוליתריון הסוציאליסטי השפיעה על האינטליגנציה והנוער בעיר ועל הנוער היהודי בפרט. הנוער שבגליל זה, ריינרור, היה מופיע תמיד במועצות התנועה כיותר שמאלי בדעותיו.

הגעתי לצינונות והצטרפתי לתנועת „הבונים“ ב-1929. באותה התקופה התארגנה בגרמניה קבוצת „חרות“ שעלתה לארץ וייסדה את גבעת-ברנר. הגיעו שליחים מהארץ, ביניהם אורי רוזנבלט ז"ל, שידע בסיפוריו ובשירתו לכבוש את הנוער לאהבת הארץ, כשהוא מופיע בעינינו כדמות ישראלית-פועלית נכספת. כך נכבשתי יחד עם חברי לרעיון הצינוני-סוציאליסטי ואני עדיין תלמיד בבית-ספר תיכון. התעמקתי בשאלות הצינונות. מאז היה בית-הספר והלימודים בו לדבר צדדי, כאמצעי להשגת תעודת-בגרות. את כל זמננו, יומם ולילה, מסרנו לתנועה. עם פרוץ המאורעות ב-1929 היינו כבר קשורים לארץ וגורלה ומושרשים בבעיותיה, רצינו לעזוב את בית-הספר ולעלות ארצה, אבל ההורים וגם הנהגת התנועה התנגדו אז לרצוננו וחייבו אותנו, בעל כורחנו, לסיים את חוק לימודינו. המשכנו לפעול בתנועת „הבונים“. חיפשנו תמיד הזדמנות להיפגש עם אנשים מהארץ, שפעלו אז כשליחים בגרמניה. הצלחנו אפילו למשוך כמה מהם לפעולה בעירנו. בהשפעתם הברוכה השתרשנו, בשלב מאוחר יותר, בתנועה, בארץ, בקיבוץ. השליחים היו בחלקם אנשי גבעת-ברנר: בן-אשר, איזי רייס ז"ל, ארקה ויינר (גבת), אליעזר ליבנשטיין (עין-חרוד) וכן יהודה שרת שאליו נילוו אשתו צביה ז"ל וגיסתו בתיה. איתם קשרנו קשר אישי הדוק. זו היתה לי הפגישה הראשונה עם השם יגור ועם חבריה.

בשנת 1932 סיימתי את ביה"ס התיכון ולאחר התייעצות התחלתי ללמוד באוניברסיטה שבציר קלן, ששכנה באיזור הגיאוגרפי של הגליל התנועתי, אליו הייתי קשור. כך יכולתי תוך לימודי להמשיך בפעילות תנועתית. זה נימשך עד אותו לילה אפל בינואר 1933, בו עלה היטלר לשלטון. התרחשות זו השפיעה עלינו ואז אני ועוד סטודנטים יהודיים החלטנו שאין טעם להמשיך בלימודים, בו בזמן שסטודנטים אנטישמיים מתפרעים ופוגעים בסטודנטים יהודיים. חזרתי לדורטמונד, בה פעלתי כמרכז גליל ריינרור של „הבונים“. בתפקיד זה שימשתי עד עלייתי ארצה בספטמבר 1933. זו היתה תקופה קשה לתנועות הנוער החלוציות. תוך תקופה קצרה פירקו הנאצים את רוב תנועות הנוער, בעיקר את אלה שהחשידו אותן בפעולה סוציאליסטית או קומוניסטית.

התנועה הכירה בזה שאין לנוער היהודי כל עתיד בגרמניה ולכן כווננו כל מאמצינו לאירגון יציאת חברי התנועה מגרמניה. על עלייה ישירה לארץ, אי-אפשר היה עדיין

לחשוב, כי מספר הסרטיפיקטים, שהיה מתקבל ב"החלוץ" היה אז זעום מאוד. גם נוער בלתי מאורגן פנה אלינו, שנעזור לו לעזוב את גרמניה. אנחנו פעלנו בשטח זה בקשר הדוק עם "החלוץ", שהיה עדיין מוכר ע"י השילטון, כמוסד לאמיגרציה של יהודים. נוסף על כך הצלחנו להשפיע על הקהילות היהודיות המבוססות. לתת לנו סיוע כספי, בכדי לצייד את הנוער לקראת יציאתו מגרמניה. כמו כן שימשו לנו הקהילות כגורם עזר אצל השילטונות לליגליזציה של פעולתנו, אשר התנהלה תחת מסווה של "לשכות עבודה", שהקימונו, כביכול, כדי ליעץ לנוער היהודי. פעולתנו זו הוכתרה בהצלחה והוצאנו הרבה נוער להכשרה לארצות שכנות: שבדיה, נורווגיה, דניה, הולנד ואיטליה. לא תמיד עלה בידינו לסדר לנוער זה מקום של הכשרה חקלאית. מגמתנו היתה להבטיח לו קודם כל מחסה עד שתגדל מיכסת העליה ותיפתח האפשרות לארגן את עלייתם ארצה. תקוותנו התגשמה במשך הזמן. הודות למאמצי התנועה הציונית, נתקבל בגרמניה מספר גדול יחסי של סרטיפיקטים, אשר איפשר עליה מוגברת של יהודי גרמניה לארץ. עזרנו גם ליהודים בעלי הון, להוציא את כספם מגרמניה. חלק מכסף זה נלקח גם לפעולות התנועה. היתה זו פעולה מסוכנת היות והמשטרה והגסטפו עקבו אחרינו כל הזמן.

באחד מימי יוני 1933 הוזמנתי למשרד הגסטפו ושם הראו לי תיק עבה על שמי ובו כל הקורספונדציה שלי. הנכון הוא, שבסכנה זו חשתי כבר קודם לכן, כשנודע לי מחברי לתנועה שרבים ממכתבי לא הגיעו לכתובתם. התחילו ביקורים תכופים של אנשי השלטונות האזרחיים בביתי. השמדתי את כל החומר האסור. הבנתי שעלי לשנות מקום מגורי וכך התחלתי בתקופת נדודים מדירה לדירה. שוב ושוב הוזמנתי לגסטפו ונאלצתי למסור את "תעודת המדריר" שלי שהיתה מוכרת ע"י השילטונות. קיבלתי רמזים מחוגים שונים שמתעניינים יותר מדי בסוג פעולתי והוצע לי להסתלק מגרמניה במהירות האפשרית כי מצבי נעשה קשה ובלתי נסבל יותר. הבעייה נפתרה כאשר קיבלתי סרטיפיקט לעליה. כך לא הספקתי לצאת לתקופת הכשרה, כפי שזה היה בתוכנית.

עליתי ארצה ב־4.9.1933. נמשכתי ליגור הודות להיכרותי עם יהודה שרת ועוד חבר שהיה אז ביגור. עבודתי הראשונה היתה בבנין. עבדתי בפלוגת הבנין בעיר. רצייתי לעבוד בגנות, אבל זה לא ניתן לי. במקום זה סודרתי לעבוד בביח"ר "נשר", שם המשכתי לעבוד מספר שנים.

חינוכי התנועתי במשך שנים, הכרתי הציונית והאחריות התנועתית אליה הורגלתי הקלו עלי את חבלי הקליטה והשתרשתי במקום. זאב דור

השפעתו של מרטין בובר

הקהילה היהודית של עיר מולדתי קרלסרוהה היתה אחת הקהילות הגדולות והפעילות בדרום גרמניה. נוער העיירה גם הוא יינק מהאווירה ששררה בה. רוב הצעירים היו מאורגנים בתנועות הנוער השונות. היו ביניהם ציונים, לא-ציונים ובלתי-מוגדרים. גם אגודות ספורט יהודיות היו פעילות מאד בעירנו.

גדלתי במשפחה שומרת-מסורת. בהשפעת אחד הדודים שלי באתי בגיל צעיר מאוד במגע עם הרעיון הציוני. הוא דאג שנקרא בבית את ה"יודישע רונדשאו" (עתון יהודי בשפה הגרמנית). העתון הרשמי של ההסתדרות הציונית בגרמניה.

בשנת 1928 נכנסתי ל"קדימה", תנועת נוער צופי-ציוני. הודות למדריכים מעולים משכה

תנועה זו הרבה צעירים, הפעילות הרעיונית-ציונית והצופית היתה אינטנסיבית מאוד. זוכרת אני במיוחד מספר פגישות עם מרטין בובר בסניפנו וגם בביתו המפורסם בסביבת היידלברג. הרצאותיו והשיחות איתו נתנו לנו הומר רב למחשבה.

מאוחר יותר התאחדה תנועתנו עם „ברית העולים“, תנועת נוער של פועלי ציון, ונוסדה תנועת „הבונים“, באותו זמן גם נכנסנו ל„החלוץ“. ראוי לציין שהברי „קדימה“ היו רוב רובם בני משפחות אמידות שהיו כמה דורות בגרמניה, לעומת חברי „ברית העולים“, שהיו ברובם בני משפחות שבאו לגרמניה ממזרח אירופה כתחילת המאה הנוכחית.

בסוף שנת 1932 עברתי לצרפת והתחלתי בהכשרה הקלאית בחווה לגידול עופות, וכמה חודשים לפני עלייתי עבדתי במטבח גדול של אחד המוסדות היהודיים בשטרסבורג על מנת ללמוד בישול וניהול מטבחים. בינואר 1934 עליתי ארצה ובאתי יחד עם חברי למשק יגור.

במשך השנים הרבות שהתחנכתי בתנועת הנוער קיבלתי היגיון חלוצי והכנה נפשית לחיי הקיבוץ. אולם המציאות היתה בכל זאת שונה ואחרת ממה שתיארתי לעצמי. ראשית — הרכב הציבור ביגור היה זר לי. אף על פי שלמדתי מעט עברית בחו"ל, השפה לא הספיקה לי ליצור קשר מהיר עם הוותיקים יותר. חלק גדול של החברים דיברו אז יידיש, שפה שכלל לא שמעתי בגרמניה. יש לומר שהחבלי הקליטה במקום לא היו קלים כלל וכלל. הסיבה העיקרית לדעתי שלא היתה נכונות מספקת להבנה הדדית בין החברים הוותיקים ובין העולים שזה רק באו מגרמניה. במרוצת הזמן חלפו הניגודים ברובם והחברים למדו להכיר ולהבין איש את רעהו.

כחצי שנה אחרי בואי ליגור נכנסתי לעבוד במפעל לאריגת-יד „גיזה“, שבו מצאתי את מקומי במשך שנים רבות.

הדרך לציונות

להיות ציוני ולעלות לארץ ישראל לא היה דבר מובן מאליו לאדם צעיר בגרמניה לפני עלייתו של היטלר לשלטון. מצבם הכלכלי ומעמדם המבוסס של יהודי גרמניה, במידה שהם היו אזרחי גרמניה זה כמה דורות, הביא לידי כך שיהודים אלה ברובם הרגישו את עצמם כגרמנים בני הדת היהודית, או כמו שנהגו לציין „בני דת משה“. נכון, היו גוונים שונים ביהדות זו. היו כאלה שהשתדלו להתנכר ליהדותם ככל האפשר, והיו רבים מאוד ששמרו על הקשר עם היהדות.

איך קרה הדבר שנעשיתי ציוני?

הייתי בן למשפחה מתבוללת. הורי התנגדו לציונות, אבל מקטנותי קיבלתי היגיון יהודי. בבית הורי שמרו על מנהגים יהודיים, אני זוכר את לילות השבת עם הקידוש המסורתי, את ליל הסדר ועוד. בחגים (לא רק ביום כיפור) נהגו ללכת לבית הכנסת. בספרייתו של אבא היו הרבה ספרים בעלי תוכן יהודי שעוררו את התעניינותי. זוכר אני את הסיפורים של אבא על יהדות גליציה שלמד להכירה בהיותו חייל במלחמת העולם הראשונה. מאוחר יותר, כשנעשיתי ציוני, הבנתי שאבא היה בסתר ליבו יהודי לאומי טוב, אם כי לא ציוני, אבל הרוח ששררה אז בתוך יהדות גרמניה הרתיעה אותו מלהודות בזה.

השתייכותי לתנועת נוער שהיתה לה זיקה ל„צנטרל פראייז“, (איגוד מרכזי של אזרחים גרמנים בני הדת היהודית) שאחד ממנהיגיה היה לודוויג טייך ז"ל. זכורני שאחד הנושאים שדנו עליהם הרבה בזמנים ההם היה: „האם יהדות היא דת או לאום“.

בקיץ 1931 השתתפתי במחנה-נופש שאורגן ע"י אירגון-גג של תנועות הנוער היהודי (מנוער של האגודה ועד הנוער הליברלי). כאן נפגשתי לראשונה עם צעירים ציוניים שהוריהם באו ממזרח אירופה. אלה גם קבעו את האווירה במחנה. השיחות איתם והאווירה הכללית השפיעו עלי מאוד. למדתי בחברה זו לרקוד הורה ושירים עבריים שאת תוכנם אמנם לא הבנתי. מאז התחילו אצלי התלבטויות וחיפושי דרך. פניתי אל הידיד שלנו לודוויג טיץ, שהיה ידוע כבעל נטייה יהודית-לאומית וקיבלתי ממנו לקריאה את "הנאומים על היהדות" של בובר. הרבה ספקות התבהרו לי ואני ניתקתי את הקשרים האירגוניים עם ה"צנטרל פראיין" וחיפשתי קשר עם אירגון ציוני. נכנסתי להסתדרות ספורט "מכבי" ומאחר שראיתי שפה לא יכולתי למצוא חינוך ציוני ממש, הצטרפתי לקבוצה של צעירי פועלי ציון, ולהחלוץ. בתחילת 1933 יצאתי להכשרה בודדת אצל איכרים בגרמניה ואחר כך בצרפת המזרחית. עם בואי ארצה הצטרפתי יחד עם חברתי ליגור בהשפעת פרץ ליכטנשטיין (עכשיו לשם) וחברים שהכרנום מהכשרתנו בצרפת.

הקונסול והויזה

הייתי זמן מה בתנועת "תכלת לבן", אבל אמי חששה שמא, חלילה יודבק בנה בציונות ויסע ל"פלסטינה". נאלצתי לעזוב את התנועה ולא הייתי פעיל בענייני ציונות, אולם לפני עליית היטלר לשלטון הרגשתי שעומד להתרחש משהו רציני והמצב מחמיר מיום ליום. התחלתי ללמוד עברית והורי הסכימו שאסע לחוץ לארץ עד יעבור זעם. הצטרפתי להחלוץ ויצאתי להכשרה לצרפת.

הורי נתנו לי מאתיים מרק, אבל איך להעביר אותם כאשר קיים איסור מוחלט להוציא כספים מהרייך ההיטלריסטי? הסתרתי את שטרות הכסף בראי בין הזכוכית ובין לוח הקרטון. בתחנה האחרונה לפני עוברי את הגבול נכנס איש הגיסטפו לבדוק את המטענים של הנוסעים. הוא פתח את מזוודתי ומבטו נתקל בראי דווקא. "יש לך בוודאי כאן כסף — הוא פונה אלי בצחוק — תיכף ניווכח". השליך את הראי ארצה. למזלי הזכוכית נסדקה כולה, אך נשארה בתוך המסגרת. הנאצי צחק בכל פה מההלצה המוצלחת ועזב אותי. ואני — נשמתי כמעט פרוחה ממני. עשיתי מאמץ גדול לשמור על קור-רוח. ידעתי מה צפוי לי אם אפול לידי הנאצים.

לאחר שעברתי את הכשרתי בצרפת אושרתי לעלייה ונסעתי לפריז לסדר את התעודות הדרושות. במקום כמה ימים כפי שחשבתי שהייתי בפריז שישה שבועות ושבעתי צרות ותלאות למכביר. הורי שלחו לי קצת כסף בדואר. פקיד הדואר ביקש את דרכוני ושילם לי את הכסף, אבל את הדרכון הוא לא החזיר לי והודיע למשטרה. הייתי צריך להתחתן באופן פיקטיבי, כדי שעל הסרטיפיקט שלי תוכל לעלות גם חבירה. אולם שלוש שעות לפני החתונה נאסרתי. צחוק מר של הגורל: אני שנרדפתי ע"י הנאצים נחשדתי ע"י המשטרה הצרפתית כמרגל נאצי. לאמיתו של דבר חדרו לא מעט מרגלים נאציים לארצות רבות ופעלו במסווה של פליטים. בעזרת המשרד הארץ-ישראלי בפריז שוחררתי בתנאי שעלי לעזוב את צרפת במשך 24 שעות.

נתקלתי בקשיים רבים שלא פיללתי להם. ראשית כול הוויזה תוקפה פג והיה צורך לחדשה, אלא שהקונסול הבריטי בפריז סירב, כי הדרכון כוחו היה יפה רק לשלושה חדשים והקונסול דרש שהדרכון יהיה בעל תוקף של שישה חדשים. נשאר לנו רק יום אחד. הקונסול

יעץ לנו לנסוע בינתיים לספרד. אמרנו לו שאין לנו פרוטה בכיס, רק כרטיס־אנייה בלבד. מרוב התרגשות לא בא אוכל אל פינו ושנתנו נדדה מעינינו. ביום הגורלי האחרון שוב באנו לקונסול. הטחתי בפניו דברים קשים. אמרתי לו שהוא מתנהג כלפינו כנאצי. הקונסול החוויר ורצה כנראה להגיב בחריפות, אך בו ברגע התעלפה החבירה, שהיתה צריכה לנסוע אתי יחד, כנראה מרוב עייפות וחולשה והקונסול הפך פתאום את עורו ונעשה גיטלמן לכל דבר, עזר להשיב את רוחה ותיכף נתן לנו וויזה. מיהרנו שנינו לרכבת בכדי לא לאחר את האנייה. כך עלינו ארצה.

רציתי להצטרף לגבעת ברנר או לעין חרוד. ליגור הגעתי במקרה. יהודה שרת גילה שאני מנגן בחליל ודרש בכל תוקף, שאישלח מבית העולים ישר ליגור. את עבודתי ביגור התחלתי בגן הירק, ואחר כך בבניין. היו קשיי קליטה רבים, אבל הפעולה המוסיקלית ביגור עזרה לי להתגבר על הקשיים האלה.

חנן מור

הילדים יעידו

גדלתי בבית יהודי מסורתי. מפאת המצב הכלכלי הקשה נאלצתי לצאת מוקדם לעבודה. הורי הסכימו ברצון להצטרפותי בגיל צעיר לתנועת נוער יהודית, כלל גרמנית. מאורעות השנים ההן — עם עליית היטלר לשלטון — הביאו אותי, יחד עם הרבה חברים, לצינונות. הצטרפתי לתנועה החלוצית „הבונים“. במקביל להשתייכותי לתנועת נוער יהודית, הייתי גם חבר בתנועת נוער סוציאליסטית „הנוער העובד הגרמני“. שני יסודות־חיים אלו — הצינונות והסוציאליזם — הדריכו אותי משחר נעורי והביאו אותי עד הלום. שמורות בזכרוני הרבה אפיזודות מהימים ההם, אבל אחת היא אופיינית במיוחד. — אחר רצח ארלוזורוב, התכנס הנוער הציוני בברלין להפגנה. בצאתנו מהאולם בו נערכה ההפגנה, אסרה אותנו המשטרה הגרמנית (את אלה שלבשו תלבושת התנועה). בבנין המשטרה הורידו מאיתנו את חגורות הצופים. כעבור שעות מספר שיחררו אותנו. אמר לי אחד הקצינים בלעג: היום אנחנו בברלין — נעשה איתכם כרצוננו; כשאנחנו נבוא לירושלים — תעשו איתנו כרצונכם. הוא לא שיער לעצמו שזה עלול אירעם להתגשם. ימים ספורים אחרי המקרה הזה אישרו אותי להכשרה ויחד עם מספר חברים הברחתתי את הגבול הצרפתי. חיפשנו עבודה אצל איכרים. הללו תבעו מאיתנו עבודה של ממש. זה לא היה כל כך קל לרדת מספסל הלימודים וליהפך במהירות לפועל חקלאי; לעזוב בית חם ואם מפנקת, לצאת לנכר ולהתקיים מעבודה גופנית קשה. אבל החיים עשו את שלהם ולימדו אותנו לעמוד על רגלינו בכוחות עצמנו. כעבור שנה שלח אותי „החלוץ“ הצרפתי להכשרה קיבוצית. אז כבר הייתי פועל חקלאי „ווחיק ומנוסה“.

בשנת 1934 עליתי ארצה ובאתי ישר ליגור. הייתי אז בן 19 שנה. הרושם הראשון מיגור היה מדכא ביותר: מספר צריפים עלובים והרבה הרבה אבנים. אבל מהרגע הראשון קשר אותי הנוף האגושי וכוזה הרצון להפוך את המקום השמם הזה לקרקע ברוכה ומניבה. אם הצלחנו בכול — יעידו ילדינו.

ש ל ו ם מ א י ר י

הבניין שהתמוטט

הורי הגיעו לגרמניה מגליציה והשתכנו בעיירה קטנה, בה היינו המשפחה היהודית היחידה, אבל כאשר הגענו — אני ואחי — לגיל בית הספר, עברה המשפחה ללייפציג. בעיר הזאת היתה קהילה יהודית, יחסית די גדולה — 13.000 נפש — שניהלה פעולה ענפה ועזרה בשטחי חיים שונים. התנועה הציונית על כל גווניה תפסה מקום נכבד בפעילות זו. בבית הורי, שהיה בית יהודי חם, קיבלתי עוד מקטנותי הינוך ציוני והיה זה טבעי כאשר הצטרפתי לאגודת הספורט הציונית „מכבי“. מאידך הושפעת רבות מתנועת הפועלים הגרמנית, שרישומה בלייפציג היה ניכר ביותר. הצטרפתי ל.ס.פ.ד. (המפלגה הסוציאליסטית הגרמנית) והייתי בה פעיל מאוד.

בינתיים גברה התנועה הנאצית משנה לשנה וגרפה המוני נוער ומבוגרים לשורותיה. שנאת היהודים נעשתה כידוע סיסמה ראשית של הנאצים, אם כי לא יכולנו להעלות אז בדמיונו לאילו ממדים איומים היא תגיע כעבור שנים מעטות. ראיתי את ה.ס.פ.ד. כמסגרת לוחמת בהעזה ובמרץ נגד הפשיזם הגרמני וכמובן גם במקרה זה לא יכולנו לראות את החזות הקשה, איך כל זה התמוטט כבניין קלפים ביום עברה וזעם. האמנו אז בתום לב שתנועת הפועלים הגרמנית תצליח להתגבר על סכנת הנאציזם בגרמניה. אם כה ואם כה עליית הנאצים גרמה לזעזועים עמוקים ביהדות גרמניה ובעיקר בנוער היהודי, שהתחיל להתארגן ב„החלוץ“ ובתנועת הנוער החלוצי — „הבונים“. גם אני הצטרפתי החלוץ לאחר שהחלטתי לעלות ארצה, כי לא סיפקה אותי האווירה הכלל-ציונית במכבי. יצאתי להכשרה בודדת אצל איכר גרמני בסביבת לייפציג, שם שהיתי כשנתיים.

זכורני סמינר אחד מטעם החלוץ, שהתקיים בקירבת ברלין כבר לאחר עליית היטלר לשלטון. השתתפו בו כמרצים שליחים מהארץ וביניהם אנצו סירגי ז"ל. הסמינר התקיים באכסניית נוער אחת בסביבת ברלין, אשר מנהלה, הגרמני, היה אדם קרוב לתנועת הפועלים. בקירבת מקום נמצא בית ספר לקציני ס.א. וכאשר פריצי חיות אלו הבחינו בנו, הם הגיעו באמצע הלילה לאכסניה, הוציאו את המנהל מהמיטה והרביצו לו מכות רצח, על שהסכים לארחנו במקום, אם כי הסמינר עצמו אורגן בידיעת השילטונות. אשת המנהל באה אלינו בבכי ובתחנונים שנעזוב תיכף את האכסניה, כי חיי בעלה הם בסכנה ממשית ביותר, ואכן עוד באותו לילה הסתלקנו מהמקום בחיפזון רב, בהשאירנו את כל החפצים באכסניה. למחרת התנדבנו — אני ועוד חבר — לנסוע ולהביא את החפצים. לרוע מזלנו שוב נתקלנו בקציני ה.ס.א. שבאו לאכסניה, בכדי להיווכח אם היהודים עודם נמצאים שם. בחרפות וגידופים הם „הזמינו“ אותנו להיכנס למכונית שלהם, שנסעה בדרך העוברת יער עבות וציוו עלינו לצאת מהמכונית ולרוץ לפניה. היינו בטוחים כי קיצנו הגיע. היתה זו אחת השיטות הידועות של הנאצים בחיסול יריביהם: „נורה למוות בעת נסיונו לברוח“. רצנו בכל כוחותינו, כדי שהמכונית לא תדרוס אותנו, לקול צחוקם הפראי של הקצינים הנאציים. הפעם נתמזל מזלנו: לאחר התעללותם זו בנו עזבונו הנאצים ואנחנו ברחנו כל עוד נפשנו בנו.

החלטתי לעלות ארצה. כל משפחתי היתה אמנם בארצות הברית והיתה גם לי אפשרות להגר לשם, אבל אחרי כל מה שעבר עלי ולאחר שראיתי איך הבניין של חיי היהודים בגרמניה, שנראה כל כך מוצק ויציב במשך דורות רבים — התמוטט לעיני במשך ימים ספורים — גמרתי אומר לגמור עם הגולה — כל גולה — אחת ולתמיד. עליתי ארצה ומהאנייה הצטרפתי ישר ליגור.

יעקב בוריצר

הרגשנו בשגב התקופה

עבדתי עשר שנים בתיאטרון בברלין. כשהיטלר עלה לשלטון הייתי כבר בן 34, "זקן" לפי מושגי מרכז "החלוץ" דאז. בלי קשר למצב הפוליטי שנוצר שאפתי באותו זמן לשנות את אורח חיי, כי הכבידה עלי עבודתי בתיאטרון, המחייבת באורח מתמיד עבודת-לילה. התקופה ומאורעותיה זעזעו אותי. הרגשתי אז צורך בשידוד מערכות מבחינה יהודית, בכיוון הצינונית-החלוצית. הצעירים פנו בחלקם להכשרה חקלאית במגמה להגר מגרמניה. גם אני היפשתי אפשרות להכשיר עצמי בענף חקלאי. הזדמנות כזאת ניתנה לי בגננות בבית-הקברות היהודי הגדול בברלין. הגנן הראשי היה נוצרי וכאשר שמע, שברצוני לעבוד אצלו וכעבור זמן מה לעלות ארצה, שאל אותי: "למה לך דרך עקיפין כזו? הרי כל אלה, שעובדים כאן כגננים היו כבר בארץ-ישראל וחזרו משם."

אכן, נימוק משכנע, אבל לא היה בו כדי לשנות את החלטתי. לאחר מכן פניתי לאחד ממרכזי ההכשרה של "החלוץ" בגרמניה. צעדי הראשונים בעבודה החקלאית היו קשים ביותר. סבלתי מכאבי ראש ומפצעים בידים, שלא היו רגילות בעבודה פיזית. אבל שירותי במשך שנתיים כחייל במלחמת העולם הראשונה הכשיר אותי להסתגל לתנאים הקשים ביותר. אחרי זמן מה זכיתי אפילו לעבוד בתור ראשון בקבוצה עם צמד סוסים. היתה זו חוויה עבורי. כאשר קצרתי בהרמש, עוררתי תמהון אצל האיכרים: "יהודי קוצר — משוגע?"

שנת הכשרה זאת היתה מעניינת מאד ואחת התקופות המאושרות בחיי. לא כל הצעירים בהכשרה התכוננו לעלות ארצה, בחלקם היגרו לארצות שונות מעבר לים. באותם הימים נתנה ההכשרה החקלאית אפשרות לצעירים לעזוב את גרמניה.

עברתי להכשרה בצרפת הדרומית, שם שוב עבדתי אצל גנן, אשר ניצל אותי כהוגן, כי לא היתה לי, כנתיני זר, רשות לעבוד. אחר כך הצטרפתי לקבוצת הכשרה, בקירבת הגבול הספרדי, שנקראה "נמשין". היינו כ-40 איש בתנאים קשים. האוכל היה זעום ביותר. עבדתי בעבודות שונות, בין היתר הייתי גם רועה בקר. העבודה היתה מפרכת, כי העדר היה מתפור וקשה היה לרכוז.

שליחים שביקרונו, וביניהם החברים פריץ ליכטנשטיין ועברי, סיפרו לנו על יגור והראו לנו תמונות יפות מהמשק. זה משך אותי ליגור. כשעליתי ארצה, כיוונו אותי לגבעת-ברנר, אבל אחרי סיור במקום — לא רציתי להישאר שם. החלטתי לנסות ביגור. כשהגעתי למשק, פניתי למזכירות. המזכיר היה אז ויסברוד. שאלותיו הראשונות היו: "יש לך חברים? לא? אז איפה תישן?" אחר כך הפנו אותי למחסן הבגדים. לאחר הסידורים הראשונים התיישבתי בצל, עייף ומדוכא. הסתכלתי על הר הכרמל, שנראה היה לי אז כמאיים. גם מחדר-האוכל ששכן אז בצריף לא התרשמתי ביותר. השעה היתה מאוחרת ומחשבה אחת הטרידה אותי: איפה אישן הלילה?

בינתיים התחילו החברים לחזור מהעבודה. פגשתי חבר-מכר, שקיבלני במילים אלה: "למה באת הנה ולא נשאת בצרפת?" קבלת פנים גאה, הרהרתי במרידות, באותו לילה סידרו אותי לישון במיטת השומר.

יצאתי לעבוד במחצבה. במשך הזמן מצב רוחי השתפר. אני נזכר בריקודים ושרירים של לילות-שבת, הפרט נבלע בתוך האווירה המיוחדת של אותן השנים וכך נקלטתי ביגור. התקרבותי או באופן מיוחד ליהודה שרת על רקע ההתעניינות במוסיקה. יהודה שרת

שמח לראותי ביגור. פעולתו המוסיקלית עשתה עלי רושם רב מבחינת המקוריות שביצירתו והרמה הגבוהה שהשיג בהדרכת המקהלה. הוא חזר אז משליחותו בגרמניה ושמח לתת את חלקו בקליטת עולי גרמניה ביגור, ישובו.

אם כי תנאי הקליטה היו אז קשים ביגור והמצב הכלכלי היה ירוד ביותר, הצדק ההיסטורי מחייב להגיד, שהרגשנו בשגב התקופה, ספגנו את הרוח של חזון ישראל המתגשם בכוחותינו אנו. ההכרה הזאת עזרה לנו להתגבר על כל הקשיים. הרגשנו שאנו צועדים לקראת משהו חדש. ידענו כי המצב הקשה היה אז מחוייב המציאות. קטנות חיונם יום היו מבוטלות לגבי הדבר הגדול שנעשה אז בבנין הארץ בכלל, וביגור בפרט.

נחמיה זבולון

ניצלנו מציפורני הנאצים

מדורי דורות גרה משפחתי בגרמניה, בסביבה יפה, בכפר ע"י הנהר ריין. היינו משפחה מתבוללת, אם כי שמרנו על מצוות הדת. כמו רבים מיהודי הסביבה, הייתי רחוק מצינונות ולא חשבתי על עזיבת מקום הולדתי.

עם עליית היטלר לשלטון השתנו פני הדברים, מצב היהודים הורע והתחילה להתרקם מחשבה לעקור מגרמניה. התחלנו ללמוד עברית ולהתעניין בנעשה בארץ-ישראל. קראנו את העתון הציוני המפורסם "יודישה רונדשאו".

בשנת 1934 הצטרפתי לסניף החלוץ בעירנו ובשנת 1936 נסעתי להכשרה בעיר לייפציג. מצאתי שם קבוצה קטנה של אנשים צעירים, בחורים ובחורות, אשר עבדו בסביבה אצל גננים או אצל בעלי משתלות גדולות. שם הקיבוץ היה "מגל".

בחודש יולי 1937 הגיעה גם אלה, חברתי, לבית החלוץ. היא התחילה לעסוק בעבודות בית ובישול, היה לה נסיון מועט בעבודות אלה הואיל ובעבר עבדה ככתבנית וקצרנית. במשך הזמן התרגלה גם היא לעבודה פיזית.

בערב "ליל הבדולח", שמענו על רצח ראט, מזכיר בשגרירות הגרמנית בפריס, ע"י יהודי צעיר, הרשל גרינשפון. היתה מתיחות גדולה בין החברים בבית-החלוץ. ידענו כי הנאצים יתנקמו ביהודי גרמניה. באותו לילה ראינו את בית הכנסת שבקירבת בית-החלוץ עולה בלהבות. למחרת בבוקר נערך חיפוש ע"י הגסטפו בבית-החלוץ. לשאלתי מה הם מחפשים? ענו לי: נשק ותחמושת. האיום היה שאם ימצאו ולו כדור אחד, צפויים אנו לעונש החמור ביותר. כעבור חצי שעה הסתלקו מהמקום. החלטתי לצאת לעבודה מחוץ לעיר. כשחזרתי לאחר העבודה, התקרבותי לבית-החלוץ וראיתי שקהל רב התאסף במקום. ראיתי כיצד מעמיסים את רכוש הבית על מכונית-משא וכיצד משליכים חפצים וספרים מתוך הבית. לא ידעתי מה קורה ומה עלה בגורל חברי. מישחו יעץ לי להישאר ברחוב ולא להתקרב מחשש של מאסר.

ב"ליל הבדולח", הלכו כל מסמכינו לאיבוד וזה הקשה עלינו להשיג דרכון, כדי לעזוב את גרמניה. היינו מועמדים להישלח לשבדיה להמשך הכשרתנו. נסענו לביתנו וחיכינו לדיעות מהמרכז בקשר למועד ולמקום שליחתנו. במרץ 1939 הגיע אלינו מברק מברלין שעלינו לנסוע מיד לבית-החלוץ בגירנברג ולקבל הוראות נוספות.

הפרידה ממשפחותינו היתה קשה. העתיד היה מעורפל ונסענו בלב קשה. בגרמניה היתה אווירה של ערב-מלחמה, ככל שהתקרב מועד המלחמה נעשה מצב היהודים מסוכן יותר.

בבית-החלוץ בנירנברג פגשנו הרבה חברים שקיבלו הודעות לבוא, אך לא ידעו מה עומד לפניהם. נסענו לוינה כ-400 איש: 250 חלוצים מגרמניה ו-150 מאוסטריה. מוינה יצאנו ברכבת נוסעים מיוחדת. נסענו דרך האלפים האוסטריים ונהנינו מהנוף המקסים. הגענו לגבול היוגוסלבי. הממשלה היוגוסלבית לא נתנה לנו אשרות-כניסה היות והאגנייה שהיתה צריכה לקחת אותנו מהנמל היוגוסלבי סושק טרם הגיעה. ההתרגשות והמתיחות גברו משעה לשעה, היות ואיש לא ידע מה פירוש עיכוב זה. למזלנו העניין סודר לאחר זמן לא רב. המשכנו בדרכנו לנמל המיועד. עלינו על אניית משא פרימיטיבית, וקטנה, אך מצב-רוחנו היה מרומם. סוף-סוף יצאנו לדרך. זו היתה הפעם הראשונה, אחרי שנים שנשמנו לרווחה. הרגשנו עצמנו חופשיים מרדיפות והקירות הגסטפו. שרגו שירים ישראלים, רקדנו ושמחנו להפלגה לקראת המטרה הגיכספת.

כעבור 24 שעות של הפלגה בים האדריטי נעצרה האגנייה ולא זזה יותר. מה קרה? נאמר לנו שבאגנייה קטנה זו לא גוכל להמשיך את דרכנו — ותבוא לקראתנו אגנייה אחרת גדולה וחזקה יותר. היכינו יום ולילה עד לבואה של האגנייה ובלב ים עברנו אליה ללא תקלה. היתה זו אגנייה מצויידת במכשירים שונים ומגופים, שתפקידה היה להגיש עזרה לאגניות אחרות, הנמצאות בסכנה בלב ים. מיטות כמובן לא היו וגם אולם לאוכל לא היה בנמצא. התאים היו בבטן האגנייה. התנאים היו קשים, ללא אויר כמעט. היה מחנק כזה, שכעבור רגעים אחדים התעלפתי. כשהתעוררתי מצאתי את עצמי שוכב על הסיפון. בקירבת קפריסין התחילה סערה חזקה, חשבנו שלא נצא בשלום. לפי פקודת רב-החובל נצטוו כל האנשים לרדת לבטן האגנייה. לקראת בוקר שקטו הרוחות והים נרגע. לפנות ערב התקרבו לחופי הארץ. האורות כבר ניצנצו מרחוק. אמרו לנו שאלה הם אורותיה של תל-אביב. השתררה התרגשות גדולה. אחרי מספר שעות עגנה האגנייה. היה זה בערך בחצות-הלילה.

בעזרת אנשי "ההגנה" הורדו האנשים קבוצות-קבוצות לתוך סירות-משוטים קטנות כדי להגיע לחוף, אבל את עשרות המטרים האחרונים היינו צריכים לעשות ברגלינו בים כשאנחנו עמוסים תרמילי-גב כבדים. על החוף נתקבלנו ע"י אנשים במדים ומזויינים ברובים. היה זה בפעם הראשונה שראינו יהודים בתור גפירים ושוטרים. זה עשה עלינו רושם חזק מאוד ונתן לנו הרגשה של ביטחון. הובלנו דרך פרדסים בדרך ארוכה ומייגעית. לפנות בוקר הגענו למושב גבעת-חן. הוכנסנו לבית קטן ונתקבלנו ע"י בעלת-הבית שמוצאה כפי שהתברר מברלין. אחרי שיחה נעימה וכיבוד הכניסה אותנו לחדר השינה. היתה זו הפתעה נעימה בשבילנו והאיל וכמעט שבועיים לא ידענו טעם שינה במיטה. כעבור שעתים העיר אותנו אדם שהיה מחברי מזכירות-הקיבוץ, אשר הוביל אותנו למושבה רעננה, בה שכנה אז פלוגת קבוץ "גלעד". משם נשלחנו ליגור.

היה זה יום גשום. נכנסנו למשק דרך השער הראשי, כשדקלים ניצבים משני עברי הכביש המוביל לעיגול ולבנין הענקי של חדר-האוכל. זה עשה עלינו רושם טוב ומעודד. נתקבלנו במזכירות ע"י בת-שבע ז"ל. היו לנו קשיי-קליטה, אך תמיד ידענו להעריך את העובדה שהצלחנו להגיע לארצנו ולהינצל מציפוני הנאצים. בשנים הראשונות עבדתי בשיפור המחנה, שמחתי מאד שניתנה לי האפשרות להמשיך בעבודה בה הוכשרתי בגרמניה. אחרי עבודה של כ-5 שנים, נדרשתי למסור תור במטבח שנה אחת. מצאתי עניין רב בעבודה זו וכעבור מספר חדשים נשלחתי לקורס בישול. מאז רכשתי נסיון ויידע בעבודה זו ואני מתמיד בה כבר 18 שנה.

יוסף מרכס

בהמלצתו של סירני ז"ל

משפחתי היתה "מעורבת". אבי היה יליד גרודנה שבפולין, ואילו משפחתה של אמי חיתה בגרמניה דורות רבים. ביתנו היה בית מסורתי, אבי היה חזן בבית הכנסת בוורמייזא, בה היתה הקהילה היהודית מתבוללת בחלקה.

לא הרגשנו באופן מיוחד ולא סבלנו מאנטישמיות. למדתי בבית-ספר נוצרי ולעתיים קרובות השתתפו היהודים בחגי הנוצרים. משום כך פגע הנאציזם ביהודי עיר זו כרעם ביום בהיר. הם לא היו מסוגלים לתפוס ולהבין תופעה זו ולא היו מוכנים לה.

הצטרפתי לתנועת "תכלת-לבן". להורים סיפרתי שזהו אירגון לא-ציוני. בתקופת לימודי באוניברסיטה השתייכתי לחוג סטודנטים ציוני. היינו אמנם ציונים במחשבתנו, אבל רחוקים מהרעיון של הגשמה ציונית ועלייה ארצה. עלייתו של הצורך הנאצי לשלטון גרמה לשידוד ערכים והבהירה לנו בצורה מוחשית ביותר מהי הדרך, בה עלינו ללכת. אמנם כרופא לא סבלתי עדיין מהנאציזם, אבל חשתי את התהום הנפערת מתחת לרגליים ושאפתי לעלות ארצה.

עבדתי בבית חולים בסביבת ברלין ושם נפגשתי עם מרים, שגם היא עבדה שם כרופאה. לא יכולנו אז להתחתן, כי לפי החוק רופאה שמתחתנת חייבת להפסיק את עבודתה. לא איפשרו לנו לעלות עד מועד מסוים בהתאם להתחייבותנו.

במשך הזמן הוזה קיימנו קשר מכתבים עם חברים מהארץ, אותם שאלנו על הסיכויים לעבוד בארץ כרופאים. התשובה היתה שאין מחסור ברופאים ולכן רצוי ללכת להכשרה לפני העלייה. באותו הזמן נפגשנו עם אנצו סירני ז"ל שבאותם הימים עשה בשליחות בגרמניה, והוא אמר לנו שבתור רופאים לא נחוצה לנו הכשרה חקלאית ולא תהיה בעייה בשבילנו לעבוד בקיבוצים כרופאים.

עלינו ארצה בשנת 1933. סירני הזמין אותנו לגבעת ברנר, אבל אנחנו לא רצינו להצטרף לקיבוץ עולי גרמניה מתוך חשש ששם לא נדבר עברית. כך הגענו ליגור.

מרים עבדה במשק כאחות במרפאה כעשר שנים ואחר כך התחילה לעבוד כרופאת ילדים במקום ובסביבה. אני עבדתי בתחילה בחקלאות: בכרם ובגן עצי-פרי — שם חפרתי צלחות סביב העצים. עם כל הקשיים בהסתגלות לעבודה פיזית קשה, שלא הייתי רגיל בה — זוכר אני תקופה זו לטובה. לאחר זמן מה התחלתי לעבוד כרופא. האזור שלי הקיף, נוסף ליגור, את כפר חסידים, שער העמקים, עד משמר העמק.

ביחס לשיכון היו לנו, כמו לכל החברים, גלגולים רבים ושונים. בימים הראשונים ישנו כל לילה במיטת שומר אחר. אחר כך קיבלנו "שיכון" של "פרימוס". לאחר מכן — אוהל קרוע בשיתוף עם זלמן שר, השלב הבא — צריף עם מיטות רבות. ההתקדמות הגדולה היתה כאשר עברנו ל"שיכון משפחתי" — ליפט, אותו קנה פרוברייגורי. כמובן שהיה קר בו בחורף וחסם בקיץ, אבל היה נקי ולרשותנו הבלעדית — היינו מאושרים. רק לאחר שנתיים קיבלנו שיכון בבניין.

שרגא עוגן

עשר שנות הכשרה

השתייכתי בגרמניה לתנועת "הבונים". הגעתי לתנועה הציונית מ"הארבייטר" יוגנד" (הנוער העובד) של המפלגה הסוציאלי-דימוקרטית).

מטעם "החלוץ" נשלחתי, יחד עם אחרים, להכשרה בשבדיה, שם שהיתי שלוש שנים עד פרוץ מלחמת העולם (1939). בשבדיה היה רק קיבוץ-הכשרה אחד ורוב החברים היו מפורזים בצורה של הכשרה בודדת. מישקי האיכרים, בהם קיבלנו הכשרתנו לא היו מרוחקים אחד מהשני והחברים יכלו להיפגש לפעולות משותפות שאורגנו ע"י מרכז-החלוץ. פעלו בהכשרות אלה גם שליחים מהארץ, אחד מהם היה פריץ ליכטנשטיין, אשר ישב בלונדון, כשליח ב"מרכז" מערב-אירופה. הוא ביקר בהכשרות בארצות השכנות ומפיו שמענו על הארץ, בין היתר גם על קיבוץ יגור.

בשנת 1939 התכוננו לעליה במסגרת עליה ב', אך זה לא יצא אל הפועל. במאי 1939 העבירו אותנו לאנגליה, כדי לפנות את המקום בארצות הסקנדינביות בשביל אנשים חדשים, ששלח "החלוץ". בינתיים פרצה המלחמה ונשארו באנגליה, אני וחברתי, במשך כל שנות המלחמה. כאן לא היתה הכשרה מאורגנת, ישבנו כ-3 חודשים בלונדון עד שהגיע גיורא יוספטל ז"ל, כשליח מהארץ, והוחל באירגון הכשרות באנגליה. מעון הנוער של הפליטים היהודים הפך ל"בית החלוץ", ומיד התחילו בפעולה בין הנוער, בני הפליטים.

עקב המלחמה וההכרח בפיתוח החקלאות באנגליה, היתה אפשרות לתנועת "החלוץ" לפתח נקודות הכשרה חקלאיות. היה ביקוש לפועלים חקלאיים וגם השילטונות הגישו את מלוא עזרתם. הוקמו שתים-עשרה נקודות הכשרה בכפרים, רבים שהו בהכשרות אלה כ-10—12 שנים, כ-500 מהם עלו ארצה והצטרפו לקיבוצים. חברים שנשארו בהכשרה בלונדון, עבדו בחלקם במשתלות למיניהן וחלקם בתעשיית גשק. חלק מהפליטים התגייסו במשך הזמן לצבאות הצ'כים והפולנים, וכן לבריגדה היהודית. חיי התנועה היו ערים ביותר. בלונדון הוקם מרכז גדול לחינוך נוער. אחרי מאבקים פנימיים בוצע איחוד כל הזרמים ב"החלוץ" וזה הגביר כוחו ומספר חבריו.

עם גמר המלחמה (1945) הגיע ל"החלוץ" באנגליה מספר סרטיפיקטים מוגבל. היה קשה לחלקם בין הדורשים הרבים. אנו היינו בין המאושרים שזכינו לקבל סרטיפיקט, לאחר יותר מ-10 שנות הכשרה.

הפלגנו באניה, אשר הובילה שבויים איטלקיים שחזרו למולדתם, וכאן זכינו, אנו העולים, לחוויה בלתי נשכחת, כשראינו לפתע מרחוק, מכוניות עם "מגן דוד" ודגל יהודי, היו אלה אנשי הבריגדה, שהביאו איתם פליטים, יוצאי מחנות בוכנוולד, שהיו צריכים להפליג באונייתנו. מהתנהגות הפליטים באנייה התרשמנו קשה. למרות שהיה אוכל לשובע, התהלכו כל הזמן עם ככר-לחם תחת הזרוע מחשש מפני מחסור. שנות העינויים והרעב המתמיד הטביעו בהם את חותמם.

הגענו לנמל חיפה. החזיקו אותנו שבועיים במחנה עתלית. רוב החברים התפזרו בקיבוצים השונים לפי השתייכותם התנועתית בעבר. אנו הלכנו ליגור בגלל הקשר המשפחתי שהיה לנו כאן.

בימים ההם, כשהגיע הלייבור לשלטון באנגליה, רקדו בחדר-האוכל של יגור הורה,

באשלייה של תקוות גדולות ליהודים בארץ. אנו, עולי אנגליה, היינו בין המפקקים, כי הכרנו את בוויץ. לצערנו התאמתו חששותינו. כבר בחודשים הראשונים להיותנו ביגור נפל בחלקנו להיות שותפים לסבל יגור ב"שבת השחורה".
עבודתי הראשונה ביגור היתה ברפת.

ה ר ב ר ט כ ה ן

בעליית הנוער

קשה מאוד לחזור ולצלול אל העבר, אל עולם שחרב. שנתי בגולה ובארץ רוויות חוויות במידה כזאת, עד שערכו של כל יום — כערך תקופה ממושכת בזמנים כתיקנם. אין רשימה זאת באה לגולל פרשת חיים, תוך תיאור מסודר, כרונולוגי; הרהורים בלבד הם על עבר רחוק יותר וקרוב, רסיסים של מחשבה.

נולדתי בגרמניה. מוצא הורי — מפולין, אשר בימי מלחמת העולם הראשונה עברו לגרמניה והם בתוך קהל יהודים שכינוים: אוסטרידן (יהודי המזרח) ודווקא על כך היתה גאוותו של אבא. הורי השתייכו למעמד הבינוני וידעו ימי עלייה ושפל במצבם הכלכלי. ביתנו היה בית יהודי-אדוק. ספגתי אל תוכי את רוח החסידות של בלו, אשר אבא ואבות אבותי היו ממעריציה. כך התמזגה בחינוכי החברה היהודית עם הסביבה הגרמנית. מחצית היום למדתי בבית-ספר כללי, גרמני, ומחציתו ב"חדר". בביה"ס — לימודים והשכלה בגרמנית, בבית — יידיש, מסורת, חגים. שני עולמות, סתירה כביכול. אומר בכל לב — מעולם לא הרגשתי בסתירה זאת וידוע אני כיום, כי חייב אני הרבה ל"סתירה" זאת.

על ארץ ישראל שמעתי וידעתי בשנות ילדותי המוקדמות ביותר בבית הורי. מושגי היו מעורפלים עד אשר מצאתי את עצמי בגיל 12—10 בתנועת הנוער החלוצי. כיצד? קשה לי להצביע על מאורע מיוחד. רבים מבני המשפחות אשר בסביבתי, בנים בוגרים יותר ממני, שימשו כמדריכים בתנועה, והם אשר קירבו אותי אליה. אלה היו פניה וזה שציין אותה, את היהדות ממזרח אירופה אשר היגרה לגרמניה; בחוגים אלה שמרו על עממיות יהודית. אומנם, לא היה בכוחן של השכבות האלה להטביע את חותמן על היהדות הגרמנית, אולם דווקא מקרב משפחות אלו באו רבים מראשוני הנוער החלוצי.

באתי אל תנועת הנוער אשר נקראה J.J.W.B. (יונג'יידיש וונדרבונד), אשר היתה אחר כך ל"ברית העולים". כאן חל שינוי גדול במהלך חיי. מחוץ לחיי התנועה הפעילים ומלאי התוכן — שיחות, טיולים, מחנות — הרי הנוער החלוצי חרת על דגלו את שלילת הגולה והאמונה בא"י כפתרון לשאלת היהודים. נוער זה ראה את העלייה לארץ כראשית ואחרית של כל פעולתו והסיק מזה את מסקנות ההגשמה החלוצית האישית. תנועת "ברית העולים" נתונה היתה במשבר קשה באותם הימים כי הציונות הכללית הצרה את צעדיה. תנועת "קדימה" שהסתפקה שנים רבות בסיסמת "היהדות הלאומית", הגיעה שלבים-שלבבים לציונות הסוציאליסטית ולדרישות החלוציות וקם האיחוד בין "קדימה" ובין "ברית העולים" ונוצרה תנועת "הבונים". אחרי ההפיכה הנאצית היתה תנועת "הבונים" לכוז גדול, בעלת היקף חיצוני וכוז פנימי, נוער מגשים שנעזר בכוח השליחים מארץ ישראל, בצמאון גדול

שאבנו כל דבר מן הארץ והיינו מצויים בכל הנעשה בה. לא אשכח את הפגישות התכופות עם השליחים מן הארץ — סירני, שורה אושרוביץ ז"ל ויבליה בוריס איזנשטט ופוני שטיינברג (ברוך אזניה וד"ר הראל). כל שיר מן הארץ הפך לחוויה וכל עגלה נוספת ברפת של גבעת ברנר — לשמחה (בגבעת ברנר חי כבר חלק ממדריכינו).

הדיבור הבלתי פוסק על הארץ, הרצון העז לעלות — נתקבלו בחיך סלחני מצד בוגרים והורים כחלומות והזיות של נער צעיר (הייתי אז בן ארבע-עשרה וחצי). המשפחה היהודית, אפילו הציונית, לא עודדה ביותר את ילדיה לדרך ההגשמה החלוצית. אומנם הכירו ההורים להלכה בהשיבות החלוציות, אולם חלוציות בתור מצווה מעשית — שאני, כאן התעוררו חששות בלב הפרט בשעה שהדברים היו נוגעים לילדיו הוא.

אחרי עליית היטלר לשלטון נתחוללה התמורה הגדולה. המציאות כפתה את עצמה על אלה שלא רצו לראותה קודם. נעשה צר ומאיים מסביב. לא ידעתי באיזה דרך להגשים את חלומי ולעלות, כי להכשרה חלוצית הייתי צעיר מדי. בשנת 1936 נפוצה הידיעה כי "עליית הנוער" מגייסת 60 נערים לשם לימוד מקצוע בבית ספר מקצועי, אשר יוקם בארץ, בקיבוץ, ביגור. זו היתה פגישתי הראשונה עם אותו מפעל, עליית הנוער, שלא מכבר ציינ את 30 שנות קיומו וקליטתו את הילד המאה אלף במסגרתו, ואשר לו אני חייב הרבה מהי.

"את חטאי אני מזכיר היום" — לא התעניינתי אז הרבה באותו ענין, אשר בית-ספר מקצועי שמו. ראיתי בזה פתח להגשים את מטרתי, אשר בה רציתי בכל נפשי ומאודי — לעלות!

סוף סוף בא אותו יום לו ציפיתי. זוכר אני, היה זה שבת, בגשתי לתיבת המכתבים כמנהגי יום יום בצפייה לאותה המעטפה ובה הסרטיפיקט המקווה והנה הוא בידי. לשמחתי לא היה קץ — ובעיני אמא דמעה, דמעת אם נאמנה על פרידה קרובה. הגיע יום הנסיעה. רבים באו לתחנת הרכבת, חברי לתנועה ומשפחות קרובות. חששנו כיהודים, להתאסף באותם הימים בגרמניה, ובכל זאת באו רבים. אנחנו, בני הנוער, פרצנו בהורה סוערת. הורה זו אמרה: פרידה מהורים, מכל היקר, אבל לקראת עתיד חדש ותקווה גדולה. לא ידענו, לא הורי ולא אני, כי פרידה זו לנצח היא.

הגעתי ארצה וישר מהגמל ליגור. היה זה יום גשם יגורי טיפוס. בהדר-האוכל הישן עורכים ל"טיצים" קבלת פנים, דברי ברכה של חברי המשק ודברי הראשונים שלי בעברית. תוך המסיבה נכנסים בהמולה אנשי המחצבה, אשר זה עתה חזרו מהעבודה. בראשם אדם רחב גרם וכבד צעד, הוא יהודה (שרת) אשר ניצח על השירה: "ותקבל ברחמים וברצון". יום ראשון בארץ, בקיבוץ — ושבנו בנים לגבולם.

השנה היא שנת 1937. מאורעות בארץ. בימים הראשונים עבדנו במשק, כי המכונות בביה"ס טיץ טרם הותקנו. עשינו הכרה עם האנשים במשק, ובאנו בברית עם הנוף. טיפסנו על הכרמל, חיפשנו את שביליו. בעמק רובצים ענני הערפל, מרחוק מכחיל הים. והנה מתעוררת רוח קלה מהים והערפל מתחיל להתפור. כצעף מתרומם לאט המסך הענקי ומעל לראש הכרמל מופיעים שמים בהירים כל העמק התגלה והנוף פתוח עד לראש הנקרה. פעמה בנו ההכרה — פה אנו רוצים לחיות!

בבואנו למשק מצאנו בו את חברת הנוער הראשונה מגרמניה שבאה ליגור לפנינו. אנחנו היינו המחזור הראשון בבית הספר המקצועי ע"ש טיץ ועבודתנו היתה בבית הספר. לעומת זאת חברת הנוער עבדה במשק. היינו חטיבה מיוחדת בגיל זה במשק והשתדלנו להכניס "חיים", לימודינו ניתנו לנו במסגרת עליית הנוער; לימודים הומניסטיים והדרכה ניתנו מטעם

המשק ע"י חברי המשק, שותפות זאת היתה חשובה וחינוכית. כבר אז קסם לי אותו ייחוד של מפעל עליית הנוער, אשר אתו כרתי ברית ושימשתי בו אחרי שנים מדריך-מורה. מבראשית היתה ההתיישבות העובדת שותף עיקרי בקליטתם ובחינוכם של רבבות ילדים ובני נוער. המשק הקיבוצי היה ליישוב מחנך. נבנו גשרים בין בני המשק וחניכי עליית הנוער, היתה התמזגות והשלמה אורגנית בין מפעל עליית הנוער והתנועה הקיבוצית.

אלא שלא הכל היה חלק בקליטתנו. לא עבדנו במשק ובגלל כך — חוסר המגע בעבודה עם החבר, וזה הקשה לא במעט. היום אני יודע שהמשק עמד בפני משימה לא קלה. היו ספקות — היצליח להקנות לנו ערכי חיים חדשים, שפה חדשה, הכרת נכסי התרבות והספרות? בתחילה רחוקים היו העולמות. רוב הנוער לא היה מסוגל להבין את חיי המשק ואת חיי החברה כדרוש. ידיעת הלשון היתה מוגבלת והאופק, עקב כך, צר גם הוא. אבל לאט לאט, במאמצים משותפים, נפלו מחיצות ועל אף הקשיים — חתרנו, טרחנו והתקדמנו.

אחרי שלוש שנים של חיים במשק, הקנתה לנו עליית הנוער מקצוע והשקיעה בנו את מיטב יכולתה והמשק נטע בנו הרגשת מולדת. היכינו שורשים בקרקע חדשה תחת שמים חדשים. עליית הנוער והמשק העלו את חיי החברה שלנו והעשירו אותם. בגלל היותנו בעלי מקצוע, לא יכולנו ללכת יחד כקבוצה להשלים יישוב או להקים יישוב חדש. על כן חולקנו לקבוצות קטנות להליכה למשקים. אין לי ספק כי בהליכתנו כקבוצה קטנה לקבוצת החוגים בצפון ים המלח, ל"בית הערבה" — היה משום המשך הדרך והחינוך שקיבלנו הן במשק והן ע"י מסורת עליית הנוער שחינכה ומחנכת להגשמה. בבית ההוא, בערבת המלחה המקוללת מדורות, המשכתי את דרכי. בנוף השומם נשתלבה חברה של חברי מחנות העולים ועליית הנוער. יחד רקמנו את חיינו במשק ובחברה, יחד החילונו להקים מפעל חדש.

כאן הריני מציב נקודה, סיום פרשה אחת מחיי. שותפות זאת, תנועת הנוער בגולה, עליית הנוער, המשק הקיבוצי — קבעו בנפש גם אמונה וגם לבטים, אור וצל שימשו בערבוביה, נתחוללה אותה תסיסה שהיתה להתחדשות וצמיחת חיים חדשה.

ליגור גוייסתי לפי דרישת המשק, שהחליט להכניס לבי"ס טיץ מחנכים ומדריכים מבוגרי בית הספר לשעבר. אחרי כמה שנים הצטרפתי ליגור כחבר ובשנת 1950 נשלחתי ע"י המשק לסמינר עליית הנוער ומאז אני ממשיך בהוראה בבית הספר ביגור.

מ א י ר מ ג ר

העקר הוא — יסודות חיים חדשים, העקר הוא — כפרים עבריים.

י. ה. ברנר

„עליית הנוער“ ביגור

במשך שנים שימשה יגור בסיס קבוע של חברות „עליית הנוער“ בגילים שונים ומאוצות שונות. הן התקיימו בשתי שלוחות: 1) חברות „עליית הנוער“, 2) מחזורי נוער עולה שהתחנך בבניה״ס המקצועי טיץ ביגור. (קויים ע״י קרנות הצלה של יהודי גרמניה). להלן קבוצות עליית הנוער לשמותיהן, ארצות-מוצאם וזמן הגיעם למשק, בו הם התחנכו שנתיים ולעיתים גם יותר.

- 1) נוער גרמני — יולי 1935—1938
- 2) „ילדי טהרן“ — יוצאי פולין, מרץ 1943
- 3) „ילדי סוריה“ — יולי 1945
- 4) „דרור“ — פולין, מאי 1946
- 5) ילדי רומניה, (גם פולין והונגריה) — אפריל 1948
- 6) „החושלים“ — (נוער תורכי), ספטמבר 1948
- 7) „החלוץ“ — (נוער מבולגריה), ראשית 1949
- 8) „המעפיל“ — (מעירק), מרץ 1950
- 9) „אביב“ — (ילדים מצפון אפריקה), יוני 1950
- 10) „ניצנים“ — הועברו לגשר
- 11) „שלהבת“ — נוער עובד, נובמבר 1950
- 12) „ארז“ — (ילדים מצפון אפריקה ועירק), נובמבר 1952
- 13) „כרמל“ — (ילדים מצפון אפריקה ומזרח אירופה), מרץ 1957
- 14) ב״ס טיץ — נוער מגרמניה ואח״כ גם מהארץ — 48—1937

נוסף לחברות של „עליית הנוער“ התחנכו ביגור גם קבוצות אחרות כגון:

- 1) הכשרה של הנוער העובד — 1934
- 2) המחנות העולים — הכשרה ראשונה — 1940
- 3) נוער עובד תימני — 1941
- 4) קבוצת „מעוז“ — הנוער העובד — 1942
- 5) קבוצת „שדמה“ — הנוער העובד — 1944
- 6) המחנות העולים — הכשרה שניה — 1948
- 7) גרעין בבלי — 1950

נזכיר כאן את קבוצת פרומקה ואת קבוצת לוחמי הגיטאות שקיבלו את הכשרתם הראשונה ביגור.

לא נפסח גם על האולפנים למיניהם (עברית, חקלאות, נגרות ושוב עברית) שמתקיימים ברציפות מאז 1952.

חברים עולי רומניה

גלגולים רבים

בשנת 1918 התארגנו קבוצה של 13 איש להכשרה במושבה חקלאית בבסרביה. עבדנו שם קייץ אחד. בינתיים השתררה אנדרלמוסיה רבה עקב התחלפות השלטונות וכתוצאה מזה נתפרקה קבוצתנו, כאשר חלק אחד נשאר ברוסיה והשני — ברומניה, שסיפחה אז שטח גדול מבסרביה. הברחנו את הגבול ומגליץ הפלגנו באנייה איטלקית לקושטא, שם קיבלו את פנינו אנשי המוסדות הציוניים עם טיזמקין בראש. סידרו אותנו במושבה "מסילה חדשה", אותה שיקם טרומפלדור בימי מלחמת האזרחים. היינו שם מהראשונים. היה זה בהתחלת החורף של שנת 1920. התכוננו לעלייה שהייתה אז בלתי-מוגבלת. קנינו רובים ותחמושת משרידי חיילות וורנגל ודניקין שנמצאו או בקושטא. אגב באותו זמן נפגשנו שם עם יורדים מהארץ שהוציאו את דיבתה רעה. הם סיפרו על חוסר עבודה ורעב המור. קנינו — כמה חברים — שק עם ככרות לחם, אותו סחבנו עד יפו. מובן שהלחם העלה עובש וביפו זרקנוהו הימה.

באחד הלילות עלינו — כ־500 איש — על האנייה וכעבור שניים-עשר יום הגענו ארצה. הנסיעה היתה קשה מאוד. אני ועוד חבר העדפנו לשבת על המדרגות, כי החום והמחנק בבטן האנייה היו ללא נשוא. קבוצה כה גדולה של עולים לא היה אז חזיון נפוץ. בכל נמל באו לפגשנו נציגי הקהילה היהודית ובסמירנה קיבלונו בצילילי התזמורת של מכבי.

ביום 6.12.20 הגענו ליפו. איכסנו אותנו בבית החלוצים שהיה מלא מפה אל פה. רבים מאיתנו הלכו לעבוד בכביש, אבל אנחנו שאפנו לעבוד בחקלאות. הלכנו ברגל לפ"ת, אבל שם האיכרים העדיפו, כידוע, פועלים ערביים. עברנו לראשון לציון, כיוונו אותנו לבילויי יודלביץ ואצלו עבדנו בוילוב הכרמים. התשלום היה או 15 גרוש ליום. יום העבודה הראשון היה כמובן קשה ביותר והזעתי רבות. על ידי עבד ילד ערבי בן 12 וראה זה פלא — הוא בכלל לא הזיע. במשך הימים התרגלתי ולמדתי לעבוד עד כדי כך שיודלביץ הציע לי תפקיד של מנהל עבודה במקום מוסא הערבי שיפטרו, דחיתי הצעה זאת. רציתי לעבוד ולא לפקח על אחרים.

באחד במאי 1921 הלכנו ברגל לתל-אביב, בכדי להשתתף בחג הפועלים. החלו אז כידוע הפרעות. על ידי נהרגו שני בחורים מפצצה שגזרקה מגג אחד. אני קיבלתי הלם והתעוררתי כעבור כמה שעות.

לאחר המאורעות נשבעו האיכרים לקבל רק פועלים יהודים, אבל כעבור כמה חדשים הם חזרו לסורם. היהודים פוטרו ובמקומם שוב נכנסו הערבים לעבודה. דבר זה הסעיר אותנו וכמחאה התפטרו כל הפועלים היהודים במושבה. היה צריך לעבור למקום אחר. עלי זה הכביד במיוחד, כי בחדרי נמצאו גם הספרייה וגם "קופת חולים". הרצפלד — אליו באנו להתיעץ, התנגד לצעד זה וטען שאין להפקיר לערבים את מקומות העבודה שעודם בידי פועלים יהודים. הצטרפתי או לקבוצת פועלים שעבדה בהגחת פסי רכבת סרפנד—לוד, אבל אני רציתי להגיע לגליל, לקבוצת הר כנרת, שעבדה בנטיעת אקליפטוסים מטעם הקק"ל. לא היה לי כסף